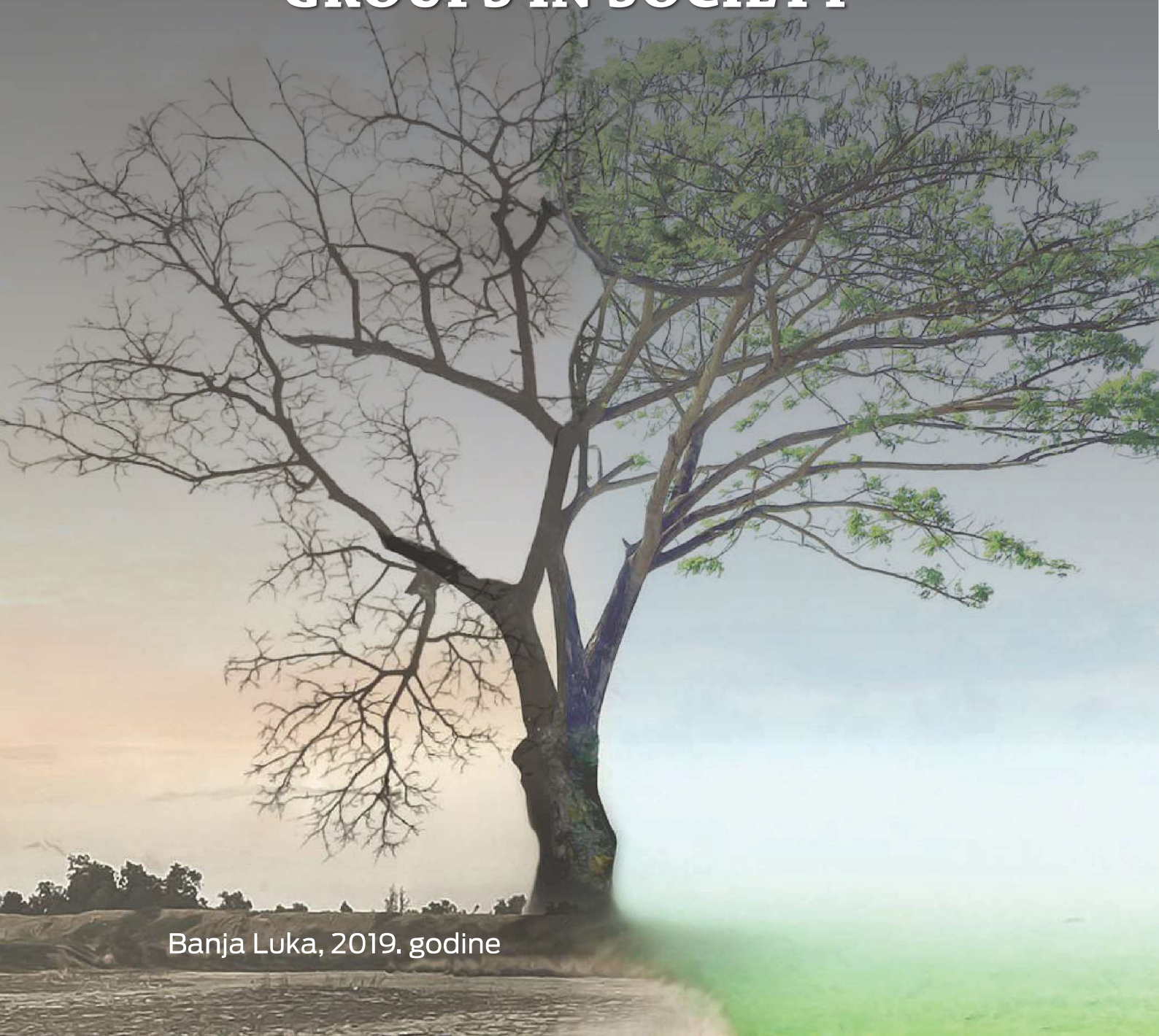

POLOŽAJ MARGINALIZOVANIH GRUPA U DRUŠTVU

ZBORNİK RADOVA

POSITION OF MARGINALIZED GROUPS IN SOCIETY

Banja Luka, 2019. godine

**ČETVRTA MEĐUNARODNA NAUČNA KONFERENCIJA
DRUŠTVENE DEVIJACIJE**

**POLOŽAJ MARGINALIZOVANIH GRUPA U DRUŠTVU
ZBORNİK RADOVA
THE POSITION OF MARGINALIZED GROUPS IN SOCIETY**

Banja Luka, 2019. godine

Izdavač:

**Centar modernih znanja, Banja Luka
Resursni centar za specijalnu edukaciju, Beograd**

**Glavni i odgovorni urednik:
Prof.dr Nebojša Macanović**

Urednici:

**Prof. dr Jagoda Petrović
*Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Banjoj Luci***

**Prof.dr Goran Jovanić
*Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerzitet u Beogradu***

Naučni odbor:

Akademik prof.dr Miodrag Simović (Banja Luka–BiH), prof.dr Vanda Hajkova (Prague-Czech Republic), prof.dr Milenko Kundačina (Mostar-BiH), prof.dr Aleksandar Jugović (Beograd – Srbija), prof.dr Jasminka Zloković (Rijeka-Hrvatska), prof.dr David Ferenc (Pécs-Hungary), prof.dr Velimir Rakočević (Podgorica – Crna Gora), prof.dr Snežana Mojsoska (Skopje-Makedonija), prof.dr Oliver Bačanović (Skopje-Makedonija), prof.dr Dragana Bašić (Banja Luka-BiH), prof.dr Goran Nedović (Beograd-Srbija), prof.dr Goran Jovanić (Beograd-Srbija), prof.dr Goran Bašić (Växjö-Švedska), doc.dr Nada Šakotić (Nikšić-Crna Gora), doc.dr Andreja Hočevar (Ljubljana-Slovenija).

Recezentски odbor:

Prof.dr Jagoda Petrović (Banja Luka-BiH), prof.dr Refik Čatić (Zenica-BiH), prof.dr Vladimir Stojanović (Banja Luka-BiH), prof.dr Tatjana Gerginova (Skopje-Makedonija), doc.dr Mirjana Đorđević (Beograd-Srbija), prof.dr Vanda Hajkova (Prague-Czech Republic), prof.dr Petar Rajčević (K. Mitrovica-Srbija), prof.dr Veselin Mićanović (Nikšić-Crna Gora), prof.dr Goran Bašić (Växjö-Švedska), doc.dr Nada Šakotić (Nikšić-Crna Gora), doc.dr Andreja Hočevar (Ljubljana-Slovenija), doc.dr Nikolina Grbić-Pavlović (Banja Luka-BiH), prof.dr Husein Ljeljak (Mostar-BiH), doc.dr Slobodan Simić (Banja Luka-BiH), prof.dr Goran Nedović (Beograd-Srbija), prof.dr Muhamed Omerović (Tuzla-BiH), prof.dr Dragana Bašić (Banja Luka-BiH), doc.dr Kristina Bobrek Macanović (Banja Luka – BiH), prof.dr Goran Jovanić (Beograd-Srbija), doc.dr Vildana Pleh (Sarajevo- BiH), prof.dr Jasminka Zloković (Rijeka-Hrvatska), prof.dr Gordan Radić (Mostar – BiH), prof.dr Nebojša Macanović (Banja Luka-BiH).

**Lektor i korektor:
Kristina Bobrek Macanović**

**Tehnička priprema:
Danijel Jović**

**Štampa:
Markos**

**Za štampariju:
Igor Jakovljević**

**Tiraž:
200**

DISKRIMINACIJA OSOBA SA INVALIDITETOM U SISTEMU VISOKOG OBRAZOVANJA U SRBIJI

*Prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović³³⁰
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju*

Apstrakt: *Visoko obrazovanje je veoma važan faktor uključivanja osoba sa invaliditetom u društveni život. Međutim, nepristupačnost visokoškolskih ustanova u Srbiji veoma otežava ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom na visoko obrazovanje. Kao negativan primer moramo navesti Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, koji nije pristupačan za osobe sa invaliditetom. Najveći je paradoks da ova ustanova koja se bavi edukacijom stručnjaka u oblasti invalidnosti nema adekvatne uslove za obrazovanje studenata sa invaliditetom, kao i rad zaposlenih osoba sa invaliditetom. Imajući u vidu da je Republika Srbija još 2009. godine ratifikovala Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom i usvojila zakone o zabrani diskriminacije i sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, s pravom se očekuje da država kroz svoje institucije aktivno deluje na uklanjanju arhitektonskih i socijalnih barijera koje onemogućavaju puno i ravnopravno uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda svih njenih građana. Visokoškolske ustanove imaju obavezu da izvrše razumna prilagođavanja kako bi studenti sa invaliditetom mogli da učestvuju u nastavi kao i ostali studenti. To se odnosi na prilagođavanje fizičkog okruženja (npr. izgradnja rampi, postavljanje liftova, modifikacije na računarskoj opremi u biblioteci), obezbeđivanje nastavnih materijala u dostupnom formatu, prilagođavanja nastavnog programa i rasporeda nastave, pružanje posebnih servisa podrške studentima sa invaliditetom itd. Cilj ovog rada je da ukaže na problem nepristupačnosti visokoškolskih ustanova u Srbiji i naglasi obavezu države da spreči diskriminaciju osoba sa invaliditetom otklanjanjem barijera i stvaranjem jednakih mogućnosti za sticanje visokog obrazovanja.*

Ključne reči: *visoko obrazovanje, invalidnost, pristupačnost, diskriminacija, razumna prilagođavanja.*

UVOD

Medicinski model invalidnosti polazi od usko kliničnog shvatanja prema kome je neki nedostatak pojedinca uzrok njegove onemogućenosti da ravnopravno učestvuje u društvenom životu. U fokusu ovog modela je invalidnost kao karakteristika individue, problem koji se nalazi unutar nje i koji treba u tom smislu rešavati. U skladu sa ovakvim pristupom i zakonodavstvo se usmerava na ono što osoba sa invaliditetom ne može da učini, sa ciljem popravljavanja nedostatka (lečenje) i pružanja odgovarajućih usluga podrške. S druge strane, prema socijalnom modelu, invalidnost predstavlja socijalni konstrukt. Ona je opšti problem, uzrokovan nepristupačnim fizičkim okruženjem, neodgovarajućim uslugama, stavovima, nedostatkom razumevanja. Invalidnost se ispoljava kao problem u socijalnim interakcijama pojedinca, a ne kao njegovo svojstvo u smislu telesnog, senzornog, intelektualnog ili mentalnog nedostatka. Problem nastaje tako što pojedinca koji ima neki nedostatak društvo onemogućava fizičkim i komunikacionim barijerama, nepristupačnim uslugama, diskriminatornim stavovima, neuređenim zakonodavstvom. Problem invalidnosti se preusmerava sa medicinskog diskursa na pitanja ljudskih prava osoba sa invaliditetom i organizacije samog društva.

Pravo na obrazovanje je jedno od osnovnih ljudskih prava, koje garantuju brojni međunarodni i nacionalni pravni dokumenti. Značaj visokog obrazovanja je u tome što donosi veće životne šanse, omogućava veću konkurentnost na tržištu rada, bolji ekonomski status, veći društveni ugled. Jasno je da visoko obrazovanje ima veliki uticaj na društveni položaj osetljivih grupa, u koju spadaju i osobe sa

³³⁰ vp.danica@gmail.com

invaliditetom. Sticanje visokog obrazovanja predstavlja dobru investiciju u budućnost, i za osobu sa invaliditetom i za društvo. Ono može doprineti izlasku iz kruga siromaštva, otklanjanju diskriminacije, povećanju samostalnosti, samopoštovanja, produktivnosti, učešća u društvu, smanjenju zavisnosti od pomoći članova porodice, drugih lica i društva, redukovanju državnih troškova za socijalna davanja.

Ostvarivanje ovih ciljeva je moguće putem inkluzivnog visokog obrazovanja, koncepta koji donosi jednake šanse osobama sa invaliditetom. Inkluzivno visoko obrazovanje podrazumeva da svako ima jednako pravo na pristup studijama, bez obzira na lične karakteristike. U praksi, međutim, pristup osoba sa invaliditetom studijama zavisi od mnogo faktora: arhitektonske pristupačnosti, servisa podrške, obezbeđivanja nastavnog materijala u dostupnom formatu, prilagođavanja nastavnog programa itd. Prema podacima Centra za studente sa hendikepom, na fakultetima Univerziteta u Beogradu je 2016. godine studiralo između 300 i 400 studenata sa invaliditetom, što čini oko 0,4% ukupnog broja studenata. Poređenja radi, u visokim školama u SAD zastupljenost studenata sa invaliditetom u školskoj 2011/12 je bila 11,1% od ukupnog broja studenata (NCES, 2016), dok je u Velikoj Britaniji prema podacima za 2016/17 studiralo 12% studenata sa invaliditetom (HESA, 2018).

Odluku o tome koji će fakultet upisati, osobe koje se otežano kreću ili koriste invalidska kolica često donose na osnovu podatka o pristupačnosti ustanove, kao što je slučaj sa studentom koji se opredelio za Fakultet organizacionih nauka zato što ovaj fakultet ima lift (Rašić, 2018). Ovo nije jedinstven slučaj; studenti su često primorani da zbog nepristupačnosti upisuju fakultete koje ne žele. Suočavajući se sa problem pristupačnosti visokoškolskih ustanova pojedini studenti će odustati od studija, poput studenta sa progresivnim mišićnim oboljenjem koji je zbog problema savladavanja arhitektonskih barijera odlučio da prekine studije: „Dok sam stajao u dnu stepenica, imao sam osećaj kao da treba da se popnem na Mont Everest“ (Vasiljević-Prodanović, Stojković, 2012: 289).

Iako su mnogi fakulteti Univerziteta u Beogradu izvršili određene arhitektonske adaptacije, značajan broj ustanova je i dalje fizički nedostupan. Kada je reč o dostupnosti nastavnog materijala za slepa i slabovidna lica, situacija je bolja, ali je daleko od idealne. Dobru praksu pristupačnosti studiranja za osobe sa invaliditetom sprovodi Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, koji je obezbedio dostupnost nastavnog materijala za slepe i slabovide studente u „elektronskoj formi, koja se zatim pomoću posebnog programa transformiše u zvučni zapis“ (Lukšić Orlandić, 2011: 44).

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju spada u red visokoškolskih ustanova koje nemaju uslove za studiranje osoba sa invaliditetom. Arhitektonske barijere su nesavladive za osobe koje se otežano kreću ili koriste invalidska kolica jer zgrada nema lift, na ulazu postoji rampa sa veoma velikim nagibom, ulazna vrata se teško otvaraju, slušaonice su male, biblioteka nije dostupna. Fakultet ima prilagođen nastavni program i materijal u elektronskom formatu za slepa i slabovidna lica. Paradoks je u tome da ova ustanova edukuje stručnjake koji će se baviti problemima invalidnosti, i s pravom se očekuje da omogući uslove studiranja svim kategorijama studenata sa invaliditetom, kao i rad nastavnog i stručnog osoblja, među kojima ima lica sa invaliditetom.

Postavlja se pitanje da li je problem u visokoškolskim ustanovama koje ne ispunjavaju zakonske obaveze, nisu spremne za rad sa studentima sa invaliditetom ili su prepuštene da se snalaze kako znaju i umeju sa ograničenim budžetima. Da li je zakonodavac uredio oblast visokog obrazovanja na dobar način i predvideo mehanizme, kao i sredstva za sprovođenje standarda za osobe sa invaliditetom? Da li je normativno regulisana obaveza „razumnih prilagođavanja“ visokoškolskih ustanova, u skladu sa odredbama međunarodnih instrumenata kojima se štite prava osoba sa invaliditetom?

ŠTA SU RAZUMNA PRILAGOĐAVANJA?

Koncept razumnog prilagođavanja, koji je uveden i definisan Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom (čl. 2), predstavlja osnov za pravno regulisanje čina diskriminacije osoba sa invaliditetom u nacionalnim zakonodavstvima. Prema odredbama čl. 2. Zakona o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom³³¹ terminom razumna prilagođavanja se označava „neophodno i adekvatno modifikovanje i usklađivanje kojim se ne nameće nesrazmerno, odnosno nepotrebno opterećenje, tamo gde je to u konkretnom slučaju potrebno, kako bi se obezbedilo da osobe sa invaliditetom uživaju, odnosno ostvaruju ravnopravno sa drugima sva ljudska prava i osnovne slobode“. Razumno prilagođavanje se može posmatrati i kao dužnost da se izađe u susret, izvrši

³³¹ „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori“, br. 42/2009

adaptacija, ili modifikacija u radnom okruženju, obrazovnim ustanovama, zdravstvenim ustanovama ili saobraćajnim uslugama, kako bi se „otklonile prepreke koje osobu sa invaliditetom sprečavaju da ravnopravno sa drugima učestvuje u nekoj aktivnosti, ili da koristi datu uslugu“ (UNDP, 2008: 53).

Razumna prilagođavanja u ustanovama visokog školovanja obuhvataju mere kojima se sprečava nastanak ili otklanjaju okolnosti u kojima se student sa invaliditetom može naći u nepovoljnijem položaju u odnosu na druge studente. Dakle, reč je o akcijama predviđanja i otklanjanja mogućih prepreka studentima sa invaliditetom generalno, kao i prilagođavanja okruženja i elemenata nastavnog procesa individualnim potrebama studenta sa invaliditetom. Ustanova ne mora da čeka da student sa invaliditetom predloži šta treba prilagoditi, već može da predvidi šta predstavlja prepreku njegovom ravnopravnom učešću u nastavi. Takođe, treba imati u vidu da potreba prilagođavanja ne zavisi od toga da li fakultet u tom trenutku pohađaju studenti sa invaliditetom. Ukoliko postoji bilo kakav oblik nepristupačnosti, potrebno ga je otkloniti kako ne bi predstavljao prepreku budućim studentima.

Prilagođavanje se odnosi na adaptacije fizičkog okruženja (npr. izgradnja rampi, postavljanje liftova, modifikacije na računarskoj opremi u biblioteci), obezbeđivanje nastavnih materijala u dostupnom formatu, prilagođavanja nastavnog programa i rasporeda nastave, prilagođavanje načina polaganja ispita, pružanje posebnih servisa podrške studentima sa invaliditetom itd.

Termin razumno označava da je prilagođavanje neophodno kako bi se otklonila prepreka koja onemogućava studenta sa invaliditetom, a istovremeno ne predstavlja nepotrebno opterećenje ustanove. Primera radi, fakultet može da postavi u slušaonice indukcione petlje za studente sa oštećenim sluhom, ali ne mora da ima na platnom spisku tumača za znakovni jezik (EHRC, 2019).

Razumna prilagođavanja predstavljaju obavezu koja je regulisana zakonima, kao npr. u Velikoj Britaniji Zakonom o ravnopravnosti (Equality Act 2010), a u SAD Zakonom o Amerikancima sa invaliditetom (Americans with Disabilities Act 2008).

NORMATIVNI OKVIR U REPUBLICI SRBIJI

Domaće zakonodavstvo je tokom prethodne decenije u velikoj meri prihvatilo međunarodne standarde u pogledu inkluzivnog obrazovanja osoba sa invaliditetom. Ustav, kao najviši pravni akt Republike Srbije, garantuje svim građanima pravo na obrazovanje i pristup visokoškolskom obrazovanju pod jednakim uslovima. Odredbama Ustava zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a pored ostalog i po osnovu psihičkog i fizičkog invaliditeta. Pritom je jasno naglašeno da se ne smatraju diskriminacijom „posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima“ (čl. 21).

Zakon o visokom obrazovanju³³² sadrži odredbe kojima se izlazi u susret specifičnim potrebama studenata sa invaliditetom. Tako se, recimo, naglašava da „student sa invaliditetom ima pravo da polaže ispit na mestu i na način prilagođen njegovim mogućnostima, u skladu sa opštim aktom visokoškolske ustanove“ (čl. 105). Kada je reč o organizaciji studija, Zakon o visokom obrazovanju obavezuje visokoškolske ustanove da „u skladu sa svojim mogućnostima obezbede uslove za studente sa invaliditetom“ (čl. 96). Iako može izgledati da ova odredba Zakona o visokom obrazovanju doprinosi stvaranju jednakih uslova za osobe sa invaliditetom, to zapravo nije tako. Ova odredba nije u skladu sa odredbama Ustava, kao i prethodno pomenutog Zakona o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom³³³ i Zakona o zabrani diskriminacije³³⁴. Ustav garantuje pravo na „pristup visokoškolskom obrazovanju pod jednakim uslovima“ kao apsolutno pravo, koje ne zavisi od mogućnosti visokoškolske ustanove da obezbedi uslove za uživanje tog prava. Dakle, visokoškolske ustanove imaju obavezu da obezbede preduslove za jednako učešće svih studenata u obrazovnom sistemu. Formulacija navedena u čl. 96. Zakona o visokom obrazovanju pretvara ustavnu obavezu u opcionu mogućnost.

Možemo polemisati i o tome da se ovakvom odredbom Zakona o visokom obrazovanju, iako to verovatno nije bila namera zakonodavca, vrši posredna diskriminacija studenata sa invaliditetom, saglasno čl. 7. Zakona o zabrani diskriminacije, prema kome „svako ima pravo na predškolsko,

³³² „Sl. glasnik RS“, br. 88/2017, 27/2018 - dr. zakon i 73/201

³³³ „Sl. glasnik RS“, br. 33/2006 i 13/2016

³³⁴ „Sl. glasnik RS“, br. 22/2009

osnovno, srednje i visoko obrazovanje i stručno osposobljavanje pod jednakim uslovima“ (čl. 19). Znači, ne pravo koje zavisi od mogućnosti visokoškolske ustanove, već kao nepovredivo pravo koje svi podjednako uživaju. Uskraćivanje tog prava se svakako može označiti kao diskriminacija. Imajući u vidu da je usvojen pre Konvencije, Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom u odeljku o diskriminaciji u vezi sa obrazovanjem i vaspitanjem nije predvideo kao oblik diskriminacije propuštanje da se otklone uslovi koji dovode lica ili grupu u nepovoljniji položaj zbog invalidnosti. Izmene i dopune ovog zakona iz 2016. godine takođe nisu donele pomak po ovom pitanju, niti je propisano da se odbijanje razumnih prilagođavanja utvrdi kao oblik diskriminacije.

Vlada Republike Srbije je 2012. usvojila Strategiju razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine³³⁵. Akcionim planom za sprovođenje strategije predviđen je niz mera, instrumenata i mehanizama koji bi trebalo da doprinesu unapređenju sistema obrazovanja u Srbiji. Kada je reč o visokom obrazovanju, jedna od akcija se odnosi na osiguranje dostupnosti na sva tri nivoa studija studentima iz osetljivih grupa. Za postizanje ovog cilja, kao instrumenti implementacije su predviđeni: (1) uspostavljanje sistema praćenja dostupnosti i (2) uspostavljanje mehanizma podrške studentima iz osetljivih grupa. Iako se u akcionom planu ne pominju studenti sa invaliditetom, možemo ih prepoznati u kategoriji studenata iz osetljivih grupa. Međutim, problem je u tome što je reč o toliko heterogenoj populaciji studenata da se teško može očekivati da jedinstveni mehanizam odgovori svim njihovim specifičnim potrebama. Pored toga, akcionim planom nije predviđeno obezbeđivanje pristupačnosti visokoškolskih ustanova, što se može označiti kao veliki propust i prepreka ostvarivanju potpune uključenosti osoba sa invaliditetom u sistem visokog obrazovanja.

Uzmimo sledeći primer: Osoba sa invaliditetom, korisnik invalidskih kolica, ima želju, interesovanje i kapacitete da studira, ali se suočava sa situacijom da usled nepristupačnosti ne može da uđe u zgradu fakulteta da podnese dokumente za upis. Istovremeno, postaje svesna da neće moći da pohađa nastavu koja se odvija na četvrtom spratu zgrade koja nema lift. Postoji velika verovatnoća da će potencijalni student odustati od napora da upiše željeni fakultet, ukoliko nije spreman na pružanje podrške koja bi mogla da se sastojati u tome da ga, na primer, portir i domar fakulteta svakoga dana nekoliko puta nose uz stepenice i niz stepenice (pod uslovom da je takav vid podrške predviđen mehanizmom akcionog plana i obuhvaćen opisom posla navedenih lica). Osoba sa invaliditetom neće postati student sa invaliditetom, pa stoga neće ni biti obuhvaćena merama koje predviđa akcioni plan, niti će postojati potreba za podrškom. Problem ne postoji, i svi su zadovoljni: ministarstvo prosvete koje je ponudilo podršku u skladu sa visokim standardima, univerzitet, fakultet, a svakako i portir i domar. Svi osim nesuđenog studenta.

Akcioni plan nije strateški dokument, već tekst kojim se utvrđuje niz konkretnih aktivnosti koje će doprineti ostvarivanju postavljenog cilja - poboljšanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji. Usvajanjem ovakvog akcionog plana propuštena je prilika da se prepozna i jasno naglasi potreba ostvarivanja potpune arhitektonske i komunikacione pristupačnosti visokoškolskih ustanova kao preduslova za ravnopravno učešće osoba sa invaliditetom u sistemu visokog školovanja. Umesto toga, i u ovom dokumentu se nemuštim, naizgled politički korektnim frazama, fokus pomera sa pitanja ljudskih prava (pravo na obrazovanje pod jednakim uslovima), na temu invalidnosti posmatrane prema medicinskom modelu: student sa invaliditetom je taj koji ima problem i treba mu pružiti podršku (u razumnim okvirima, u skladu sa mogućnostima). Problem svakako nije u studentu sa invaliditetom, jer problem pristupačnosti nije problem pojedinačnog lica, iako se akcionim planom upravo tako predstavlja. Problem je neprilagođeno okruženje, i zato je primarni zadatak društva da otklanja prepreke u okruženju koje onemogućavaju ravnopravno korišćenje društvenih dobara. Pružanje podrške u zavisnosti od specifičnosti u konkretnom slučaju je sekundarni, iako ništa manje značajan zadatak.

³³⁵ „Sl. glasnik RS“, br. 107/2012

ZAKLJUČAK

Postojanje arhitektonskih i komunikacionih barijera u visokoškolskim ustanovama u Srbiji veoma otežava ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom na visoko obrazovanje. Deo odgovornosti za ovakvo stanje je na visokoškolskim ustanovama, ali je suština problema u nedostatku zakonskog okvira. Iako je Srbija među prvim zemljama potvrdila Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i uvela inkluzivno obrazovanje, koncept razumnih prilagođavanja nije obuhvaćen zakonskim okvirom, niti je odbijanje razumnog prilagođavanja utvrđeno kao oblik diskriminacije. Odredbama Zakona o visokom obrazovanju se ne obavezuje visokoškolska ustanova da izvrši potrebna prilagođavanja, što otežava učešće osoba sa invaliditetom u sistemu visokog obrazovanja. Preduslov za ravnopravno učešće osoba sa invaliditetom u visokom obrazovanju je stvaranje inkluzivnog okruženja i mehanizama podrške studentima sa invaliditetom. Treba imati u vidu da uklanjanje barijera i obezbeđivanje uslova za nesmetano studiranje nije samo potreba individualnog studenta, već potreba svakog budućeg studenta sa invaliditetom. Ukoliko se osobi sa invaliditetom ne omogućava da pohađa fakultet koji odgovara njenim željama, interesovanjima i sposobnostima to znači da joj se na posredan način uskraćuje pravo na obrazovanje. Nameće se pitanje koliko još stepenika treba savladati da bi se ostvarila suštinska ravnopravnost lica sa invaliditetom u visokom obrazovanju. Ili je možda nerazumno i uzaludno očekivati da u visokoškolskim ustanovama budu izvršena „razumna prilagođavanja“?

LITERATURA

- Disability Rights UK (2018). Adjustments for disabled students. Dostupno na <https://www.disabilityrightsuk.org/adjustments-disabled-students> pristup 8.04.2019.
- EHRC (2019). What are reasonable adjustments? Dostupno na <https://www.equalityhumanrights.com/en/advice-and-guidance/what-are-reasonable-adjustments> pristup 10.04.2019.
- HESA (2018). Higher Education Student Statistics: UK, 2016/17 - Student numbers and characteristics. Dostupno na <https://www.hesa.ac.uk/news/11-01-2018/sfr247-higher-education-student-statistics/numbers> pristup 10.04.2019.
- Lukšić Orlandić, T. (2011). *Ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom: Primeri dobre prakse*. Beograd: Zaštitnik građana.
- NCES (2016). Students with disabilities. U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. Dostupno na <https://nces.ed.gov/fastfacts/display.asp?id=60> pristup 10.04.2019.
- Rašić, M. (2018). „Idem na fakultet ali nemam knjige“ – Ovo su prepreke studentima... Blic online 25.03.2018. Dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/beograd/idem-na-fakultet-ali-nemam-knjige-ovo-su-prepreke-studentima-sa-hendikepom-ali-vec/wr6f4e4> pristup 8.04.2019.
- Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020 godine, „Sl. glasnik RS“, br. 107/2012
- UNDP (2008). *Od isključenosti do jednakosti: Ostvarivanje prava osoba s invaliditetom: Priručnik namenjen poslanicima koji tumači i pojašnjava Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol uz Konvenciju*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP).
- Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 98/2006
- Vasiljević-Prodanović, D., Stojković, I. (2012). Zakonski okvir i praktične implikacije primene inkluzivnog obrazovanja. U: I. Čutura (ur.) *Škola kao činilac razvoja nacionalnog i kulturnog identiteta i proevropskih vrednosti: obrazovanje i vaspitanje - tradicija i vrednosti*. Jagodina: Fakultet pedagoških nauka u Jagodini.
- Vlada RS (2012). *Akcioni plan za sprovođenje strategije obrazovanja u Srbiji do 2020. godine*. Dostupno na http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Akcioni_plan.pdf pristup 10.04.2019.
- Zakon o zabrani diskriminacije, „Sl. glasnik RS“, br. 22/2009
- Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, „Sl. glasnik RS“, br. 33/2006 i 13/2016
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori“, br. 42/2009
- Zakon o visokom obrazovanju, „Sl. glasnik RS“, br. 88/2017, 27/2018 - dr. zakon i 73/2018

DISCRIMINATION OF PERSONS WITH DISABILITIES IN HIGHER EDUCATION IN SERBIA

***Danica Vasiljević-Prodanović, Assoc Prof
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation***

Abstract: Higher education is a very important factor for inclusion of people with disabilities in social life. However, the inaccessibility of higher education institutions in Serbia greatly impares the realization of the rights of persons with disabilities to higher education. As a negative example, we have to mention the Faculty of Special Education and Rehabilitation of the University of Belgrade, which is not accessible for people with disabilities. The biggest paradox is that this institution for disability studies does not have adequate conditions for the education of students with disabilities, as well as the work of employed persons with disabilities. Bearing in mind that the Republic of Serbia ratified the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in 2009 and adopted the laws on the prohibition of discrimination and the prevention of discrimination against persons with disabilities, it is rightful to expect from the state to actively work through its institutions on removing architectural and social barriers that prevent the full and equal enjoyment of human rights and fundamental freedoms of all citizens. Higher education institutions have an obligation to make reasonable adjustments to enable students with disabilities to participate in education on the same basis as other students. It refers to modifications to physical environment (e.g. building ramps, installing a lift, making modifications to computer equipment in the library), provision of course materials in accessible format, changes in course design and lecture schedules, provision of specialized services for students with disabilities, etc. The aim of this paper is to draw attention to the problem of inaccessibility of higher education institutions in Serbia and to emphasize the obligation of the state to prevent the discrimination of persons with disabilities by removing barriers and creating equal opportunities for acquiring higher education.

Keywords: higher education, disability, accessibility, discrimination, reasonable adjustments.